

Den politiske situasjon foran stortingsvalget

Taler

Trygve Bratteli

Dato

11 mai 1969

Sted

Det norske Arbeiderpartis
landsmøte

- 1 Vår tid fører med seg at alle land i sitt hverdagsliv er en del av verden. Vi kan ikke melde oss ut av den.

- 5 Det økonomiske samkvem mellom nasjonene øker voldsomt. Verdenshandelen økte med 150 prosent fra 1953 til 1965.

Vårt land importerer fra utlandet om lag 40 prosent av det vi bruker, og vi må selge en tilsvarende del av vår produksjon av varer og tjenester til utlandet.

- 10 Vi kan ikke lenger sitte bare som tilskuere til begivenhetene ute. Vårt eget folks framtid er direkte avhengig av det som skjer andre steder. Det gjelder også i de fundamentale spørsmål om krig eller fred. Freden er udelelig. Det eksisterer ikke noen fred isolert for vårt landområde alene. Fred for vårt land er betinget av fred i Europa og i verden.

- 15 Denne utviklingen har i vår tid aktualisert utenriks- og sikkerhetspolitikken på en måte som ikke så få finner ubehagelig og gjerne vil skyve fra seg. Det kan en gjøre enten ved å la være å tenke på disse spørsmål eller ved å lage sin egen hyggelige drømmeverden hvor vanskelige avgjørelser ikke melder seg.

- 20 Fra 1905 til 1940 følte mange seg tiltrukket av den lære at den beste utenrikspolitikk er ikke å ha noen utenrikspolitikk. Nå ser nok de fleste at det er nødvendig alltid å være våkne for vårt forhold til andre land og verdensdeler. Dels for å trygge vår egen framtid, og dels fordi vi i økende grad må akseptere ansvar og krevende oppgaver også ute - ikke minst i fjerne utviklingsland.

Drømmen om en global - verdensomfattende - organisasjon for fred, samarbeid og sikkerhet har et sterkt tak i det norske folks sinn. I dag knytter vi disse håp til

30 De forente nasjoner - til FN. Vi ser klart nok at denne organisasjonen har mange svakheter. Troen på verdensorganisasjonen ytrer seg dels i viljen til å styrke den, dels i forventningene om at den en gang i framtiden skal bli mer i samsvar med de ideale fordringer.

35 Selv om det ofte kan synes å være en svært langsiktig arbeidslinje, bør det alltid være et hovedpunkt i norsk utenrikspolitikk å bidra til å styrke De forente nasjoner. Det er på det sikkerhetspolitiske område organisasjonen har kommet mest til kort. Derimot gjør den mye verdifullt arbeid i særorganisasjonene for økonomi, teknikk, helse og ernæring, sosial- og kulturell utvikling. På alle disse
40 områder bør Norge gjøre en innsats som tjener FN's fredsbyggende virksomhet.

Vi bør også være med å skape en internasjonal fredsstyrke under FN. Ethvert tiltak for gjennomføring av kontrollert nedrustning må ha vår fulle støtte.

45 Mest mulig av hjelpen til utviklingslandene skal gå gjennom FN's organer. Her er det viktig også at vedtakene på FN's konferanse for handel og utvikling blir fulgt opp av de rike land.

Først i de senere år har det begynt å gå opp for de mettede nasjoner hvilke enorme
50 problemer som foreligger i de folkerike og økonomisk underutviklede områder i verden, og i hele forholdet mellom den fattige og den rike verden.

I vårt land har vi ennå ikke kommet så langt at det var mulig å samle Stortinget om en øking av de offentlige bevilgningene til utviklingshjelp til 1 prosent av
55 netto nasjonalproduktet i 1973. Arbeiderpartiets forslag om dette ble stemt ned av det nåværende borgerlige stortingsflertallet. Også Venstre og Kristelig Folkeparti stemte dette ned. Koalisjonen ville ikke gå lenger enn til en målsetting på 3/4 prosent av netto nasjonalproduktet bevilget av staten i 1973. Så håper de at private skal skaffe 1/4 prosent.

60 Disse bevilgningene er bare én side av samarbeidet med utviklingslandene. Det er viktig at vi politisk og økonomisk plasserer denne virksomheten som en naturlig og integrert del av vårt hverdagsarbeid.

65 Like viktig som kapitaloverføringene er det at de rike land fører en handelspolitikk som tar omsyn til utviklingslandenes behov for lønnsomme og stabile råvarepriser og deres behov for å bygge opp et selvstendig og allsidig

næringsliv. Den tekniske hjelpen må utvides og tiltak gjøres for den best mulige
70 rekruttering av fagfolk til utviklingslandene. En gjennomført familieplanlegging
er en forutsetning for å skape bedre forhold i de fattige land.

Det er i sikkerhetspolitikken vi møter de problemene som for mange fortøner
seg som de vanskeligste i utenrikspolitikken. I en verden i stadige og hurtige
75 forandringer er det her ingen evige løsninger. Vi må stadig ha utviklingen under
våken observasjon og ustanselig være rede til å vurdere også de grunnleggende
spørsmål på ny.

Noen faktorer er likevel nokså faste. Vi har et lite folketall og vi bebor et meget
80 stort og langstrakt landområde ut mot Atlanterhavet og Nordishavet. I dette på
mange måter karrige landområde har våre forfedre levd og slitt, og dette landet
er vårt. Det er her vi skal forme vårt eget samfunn.

Vi har verken folketall, produksjonsevne eller økonomisk styrke til at vi selv og
85 alene maktpolitisk kan trygge det landområde hvor vi søker vårt livsgrunnlag. I
vår tid er det en skjebne vi deler med de fleste nasjoner når de foretar en
vurdering av sin egen stilling som enkelt nasjon. Det er bare supermaktene som i
noen grad er hevet over denne maktesløshet. Selv de er bare hevet over den i
forholdet til mindre stater, og vi ser at også supermaktene søker økt sikkerhet
90 gjennom regionale organisasjoner.

Det kan være nyttig å se i øynene at vårt eget utgangspunkt er at vi selv ikke er
sterke nok til å trygge vår egen sikkerhet. Som så mange nasjoner i verden i dag
har vi søkt økt trygghet i en regional organisasjon. Enhver slik felles organisasjon
95 gir deltakerlandene visse fordeler og pålegger dem visse byrder. NATO's første
oppgave var å trygge freden i Europa. Ikke bare mellom øst og vest. Blant
NATO's medlemmer er vesteuropeiske land som har kriget med hverandre
gjennom århundrer - ja, som to ganger i dette århundre har gått til krig med
hverandre og tent verden i brann.

100 I slutten av 1940-årene var det en sentral oppgave å organisere Vest-Europa på
en slik måte at en blodig historie ikke skulle gjenta seg. NATO - som kom til å
omfatte blant annet de gamle arvefiender Tyskland, Frankrike og Storbritannia
- var et viktig ledd i denne organisasjon.

105 Den andre oppgaven var å stabilisere Vest-Europa i forholdet til østlandene -

med Sovjetsamveldet som kjernen i den østlige regionen.

110 Hva en ellers måtte mene om NATO og om paktene, er det et faktum at de siste
24 år er den lengste periode i dette århundre uten kriger i Europa. Har vi rimelig
sans for hvor farlig en ny krig vil være i vår tid, har vi også et mål for
betydningen av at vi har unngått en ny krig. Og ikke bare det: Trass alle
skuffelser og tilbakeslag, kan vi i dag langt mer enn for 20 år siden ha realistisk
115 håp om fredelig sameksistens og samarbeid mellom øst og vest.

Disse relativt fredelige forhold hviler på ordninger som det ville være uforsvarlig
å kaste vrak på før de kan erstattes av nye og bedre ordninger. Det er denne
tankegangen som kommer til uttrykk i Landsstyrets enstemmige forslag om at
120 «inntil muligheter kan skapes for en sikkerhetsordning på bredere geografisk
grunnlag, må Norge opprettholde sitt medlemskap i NATO».

Det er neppe noen i dag som kan si noe sikkert om når det vil være mulig å skape
forutsetninger for en mer markert avspenning og eventuelt nye
125 organisasjonsformer for sikkerhetspolitikken i Europa. Både i øst og vest er det
mange som håper at det skal kunne legges grunn for det som kalles en
alleuropeisk sikkerhetskonferanse. Mer formelt ble dette spørsmålet behandlet i
kommunikéet fra Warszawa-paktens møte i Budapest 17. mars, og i
kommunikéet fra NATO's ministerrådsmøte i Washington 10.-11. april i år.

130 I begge leirer gis tanken en velvillig behandling. Samtidig er det klart at en slik
konferanse er nyttig bare hvis det er klarlagt at den vil tjene en positiv utvikling.
Europas problemer vil selvsagt aldri bli løst ved en enkelt konferanse.
Siktepunktet må være at en slik konferanse kan bidra til å sette i gang en prosess
135 som fører bort fra fiendskap, mistenksomhet og motsetninger, og i retning av
større åpenhet, tillitsfullhet og samarbeid. Både i øst og i vest ville store
folkemasser hilse en slik utvikling med begeistring.

Vårt program skal vi forme slik at det kan tjene som et regjeringsprogram, og vi
140 skal sette alt inn på å vinne slik tilslutning at vårt program blir
regjeringsprogrammet i kommende stortingsperiode.

Et parti som sikter mot regjeringsmakten må ha en klart formulert
sikkerhetspolitikk. I vår urolige og usikre verden har vårt folk et selvfølgelig krav
145 på det. Landsstyret mener at slik som forholdene er nå, er det rette svar på dette

at «inntil muligheter kan skapes for en sikkerhetsordning på bredere politisk grunnlag, må Norge opprettholde sitt medlemskap i NATO».

150 Vi holder fast ved at fremmede styrker og atomvåpen ikke skal plasseres på norsk område. Dette forutsetter et effektivt beredskap med konvensjonelle styrker. Norge avgjør ved sine konstitusjonelle organer hvilke tiltak som til hver tid er nødvendige for å ta vare på landets sikkerhet og uavhengighet.

155 Vi stiller krav om at forswarets midler må nyttes effektivt og rasjonelt. Forsvarets virksomhet i fred må best mulig tjene også det sivile samfunn. Det er viktig å skape bedre kontakt og samarbeid mellom personell og ledelse.

Enhver internasjonal eller regional organisasjon vil lett få noe uensartet medlemskap. Det er ikke så mange land i verden med den politiske styreform og den rettstradisjon vi kjenner fra Nordvest-Europa.

Det er helt klart at Portugal med sin kolonipolitikk i Afrika og Hellas under militærjuntaen er en politisk belastning på NATO.

165 Vi har rett og plikt til der mulighet byr seg å støtte kampen mot Portugals kolonipolitikk.

Hellas med sin brutale undertrykkelse, sin terror, sine primitive politiske fengsler og konsentrasjonsleirer, er en provokasjon mot det demokratiske Europa. Når Hellas befri seg for oberstenes diktatur, vil det greske folk med begeistring bli hilst som fullverdig medlem i det demokratiske selskap. Men juntaen har ikke noe i Europarådet å gjøre.

175 Det er grunn til å minne om at en forsvarsorganisasjons styrke ikke bare bestemmes av militær disiplin og av militært materiell. Ingen organisasjon kan bestå uten folkemassenes hengivenhet og moralske støtte.

Krigen i Vietnam, som rommer så mange tragiske feilvurderinger fra USA's side, fortsetter selv om det nå lenge har vært forhandlingskontakt i Paris. Så lenge denne ulykkelige konflikten ikke er løst, legger den en hemske på alt internasjonalt samarbeid. Utviklingen i Vietnam og andre steder fører mot en omfattende omprøving av De forente staters politikk rundt i verden. Mye vil avhenge av at de i framtiden finner utvei til å bruke sin veldige styrke i fredens

og avspenningens tjeneste.

Vi følger med spent oppmerksomhet og bekymring den farlige latente konflikten i Midt-Østen. Her oppflammes åpenbart lidenskaper som kan være
190 meget farlige og som vanskeliggjør en fredelig løsning. Likevel er det bare en fredelig løsning som kan føre til en bedre framtid både for israelerne og for araberne. Derfor håper vi at alle parter i striden vil mobilisere visdom og styrke til å finne veien til fred i området. Det gjelder i første rekke de folk som bor der. Men går det galt, kan enhver lokal konflikt tenne gnister med skjebnesvangre
195 følger.

Jeg vil her også si noen ord om vårt alminnelige forhold til Øst-Europa og til Sovjetsamveldet. La det først være klart at vi aldri har hatt noe ønske om å leve i motsetning til eller strid med disse land. Likevel har forholdene enkelte ganger
200 vært vanskelige.

Like etter den andre verdenskrigen var det en svært optimistisk periode da mange trodde at gammel strid skulle høre historien til. Så kom i slutten av 1940-årene den brutale ensretting av de østeuropeiske statene. Stalin var ennå lys
205 levende og det var sannelig også den politikk som bar hans navn. Det var i denne kritiske perioden Jugoslavia brøt med Stalin og etablerte sin senere uavhengighet. De andre statene ble brakt til taushet og under stramme tøyler.

Frihetsbevegelsen som blusset opp ble slått ned med jernhånd. Det gjaldt
210 arbeiderne i Øst-Tyskland, og særlig dramatisk ble oppstanden i Ungarn i 1956. Den ble slått ned med fremmed militærmakt.

Mange tegn både i Sovjetsamveldet og de andre øststatene ble i annen halvdel av 1960-årene tolket som det kunne gå i retning av det som i forbindelse med
215 Aleksander Dubcek ble kalt en mer menneskelig sosialisme. I 1968 samlet oppmerksomheten seg om den interessante utviklingen i Tsjekkoslovakia. Vi har sett dens videre skjebne. Intervensjonen av fremmede tropper. Menneskeligheten knust under brutal militær makt.

220 Vi er sannelig ikke alene om å reagere på slike begivenheter, og vi måtte være roboter om vi ikke gjorde det. Alle slike begivenheter skaper et kaldere klima, det forsinker den europeiske vårløsning som mange håper på. Det gjør kontakt og samarbeid vanskeligere.

225

I all kontakt med andre vil vi stå på grunnprinsippene i den demokratiske sosialismen, med dens strenge krav om menneskets integritet og verdighet, om demokrati og rettssikkerhet. Dette bestemmer vår holdning til det som skjer også i andre land.

230

Samtidig er vi fullt klar over at freden og samarbeidet kan utvikles bare ved at det etableres kontakt mellom land med forskjellige politiske og sosiale systemer. Vi godtar ikke noe sted terror og tortur, politiske fengsler eller konsentrasjonsleirer.

235

Vi vil aldri regne noe land for sosialistisk før folkemassene har vunnet politisk frihet, demokrati og rettssikkerhet.

240

Men om landene er dypt forskjellige i historie og samfunnsformer, kan de ikke isolere seg fra hverandre.

245

La dette være klart: Vi ønsker et åpent og tillitsfullt forhold til alle europeiske nasjoner. Dette gjelder også Sovjetsamveldet og øststatene. Dette åpne og tillitsfulle forhold må være basert på at en godtar vår rett til å forme vårt liv etter våre prinsipper for et fritt og demokratisk samfunn. Servilitet og underkastelse er ikke noe varig grunnlag for samarbeid mellom nasjoner, verken for store eller små nasjoner.

250

Vi kan heller ikke godta læresetninger som gir noe land rett til militær intervensjon i annet land, eller som gir rett til maktinngrep i annet lands indre anliggender. Sosialismens frigjørende kraft kan bare utfolde seg når hvert folk fritt kan velge sin vei til sosialismen.

255

I løpet av dette året vil det bli truffet viktige avgjørelser om det nordiske samarbeid. Arbeiderpartiet og Landsorganisasjonen går sterkt inn for at vårt land skal medvirke til et langt skritt framover i dette arbeid.

260

Det statsministtermøtet som ble holdt i København i april 1968 var åpenbart altfor optimistisk når det gjaldt tempoet i det arbeid som ble satt i gang. Et par av landene hadde fått nye regjeringer som følte trang til å vise at her hadde det kommet nye koster.

I forutsetningene for det nye opptak ble det slått fast at det nordiske
265 økonomiske samarbeid skal utformes «slik at det letter de fire lands deltakelse i
eller samarbeid med et utvidet europeisk marked», og at det slik «som hittil ikke
skal berøre de deltakende lands utenriks- og sikkerhetspolitikk».

Etter at de Gaulle nå har gått av som fransk president, har nordiske skeptikere
270 og pessimister igjen reist spørsmålet om ikke generalens fall har gjort den
nordiske plan uaktuell. Jeg tror dette er en fundamental misforståelse.

Mange års diskusjon om markedsspørsmålene har klarlagt at ingen indre
nordiske tiltak løser problemene med de nordiske lands økonomiske
275 forbindelser med de utennordiske områder. Ingen som har studert disse
spørsmål er i tvil om at selv en samlet nordisk økonomi ikke kan isolere seg.
Behovet for import fra og eksport til de ytre områder vil øke som før.

Samtidig burde det være like klart at ingen europeisk tilknytning løser
280 problemene om det indre økonomiske samarbeid mellom de nordiske land.
Kommer større markedsdannelser igjen i bevegelse - og det bør vi arbeide for - så
vil det øke behovet for samhold og samvirke mellom nær beslektede nordiske
nabofolk.

Derfor bør vi fortsatt presse på for å oppnå størst mulig praktiske resultater i
285 den nordiske runde som nå er i gang. Vi bør gå inn for et vesentlig utvidet
nordisk samarbeid med en felles ytre handelspolitikk basert på en tollunion
utformet slik at den fremmer den økonomiske vekst i alle land. I fellesskap må vi
forme en nordisk næringspolitikk og for det formål opprette en nordisk
290 investeringsbank av betydelig størrelse og et investeringsfond. Vi bør danne et
stort felles selskap for industriell utnytting av atomkraften i hele området. Det
er også behov for å utvide samarbeidet om forskning og utviklingsarbeid, om
arbeidsmarkedspolitik, utdanning, samferdsel og sosialpolitikk.

295 Det er for tidlig å si hvilke konsekvenser presidentskiftet i Frankrike vil få. Først
får vi nå se hvem som skal følge etter de Gaulle. Hele Europa - ja hele verden - er
interessert i at Frankrike blir mindre nasjonalistisk, og mer positivt og aktivt i alt
internasjonalt samarbeid som i dag burde være enhver regjeringes første plikt.

300 Vi må være beredt på at det igjen kan skje nye ting i Europa. Skulle det skje,
burde det være oss en kjær plikt å medvirke til å bringe Europa ut av den

mistenksomhet og indre kraftløshet som i senere år har lagt seg som en lammelse over europeisk samarbeid og europeiske perspektiver.

305

De sosialdemokratiske partiene er en av de mest enhetlige og samlende krefter i Vest-Europa. Men disse store partier har som regel brukt sine krefter på det som tradisjonelt er innenrikspolitikk. En har ikke engang tatt konsekvensen av at i vår tids lille verden er alle europeiske forhold ikke noe annet enn europeisk innenrikspolitikk.

310

Derfor burde de sosialdemokratiske partiene - som har gode innbyrdes kontakter - utarbeide et felles program for løsningen av de store oppgaver i denne verdensdel. I dette inngår arbeidet for å bryte ned murene mellom handelsblokkene i Vest-Europa, og likeså arbeidet med å bryte ned skrankene mellom øst og vest i Europa.

315

Den verdensomfattende kamp mot sult og fattigdom, mot overbefolkning og krig virker langsomt men sikkert som en vekker, og bringer ettertanke og nye tanker inn på mange områder. Vi hilser med glede et kamppellesskap med alle som står på de underprivilegertes side i kamp mot utbytting og elendighet.

320

Denne verdensomfattende striden kan virke inn på skillelinjer også i det norske samfunnet. Jeg tenker i denne sammenhengen særlig på den stilling kirkesamfunnene tar. Det er tegn til at unge mennesker i disse samfunn ser at sosial rettferd er i pakt med det de ser som kristendommens opprinnelige budskap.

325

Vi husker de sterke sosiale strømninger som gjorde seg gjeldende på Verdenskirkerådets møte i Uppsala i 1968. Kirkerådet gjorde en rekke vedtak om det kristne ansvar for økonomisk rettferd, om utviklingsarbeid og om nedrustning. Det var vedtak i samsvar med arbeiderbevegelsens grunnsyn. Det samme fant en i anbefalingene om midlene til å følge opp en slik ny kurs.

330

Det er også grunn til å merke seg den erklæring de norske biskoper sendte ut på senhøsten i fjor. Biskopene ga uttrykk for at kirken måtte solidarisere seg med de fattige, de undertrykte og de utstøtte om den ville være i samsvar med det religiøse budskap den forvaltet. Biskopene gikk meget skarpt mot diskriminering av alle slag, og de hevdet at hensynet til dem som i dag har kapital og kunnskap til å utnytte rikdommene på jorden, aldri kunne rettferdiggjøre

335

340

utbyutting av billig arbeidskraft.

345 Jeg tror vi skal merke oss disse nye toner. Hvis den norske kirken virkelig går inn i den sosiale striden på deres side som har vanskeligst, da vil kirken vinne i respekt på en måte som kanskje vil overraske den selv.

350 Det er jo vel kjent at arbeiderbevegelsen har vært vant til å måtte regne kirken og dens tjenere til dem som - med noen unntak - alltid hørte hjemme i de kretser som stod den sosiale reising imot.

355 Vi har alltid hatt følelsen av på sosialpolitisk og kulturelt grunnlag å ha mange venner i Frelsesarméen og i enkelte frimenigheter. Og alle som kjenner Arbeiderpartiet vet vi som medlemmer og velgere har hatt store mengder av personlig kristne mennesker. De har sett sitt virke i samfunnet som en del av fullbyrdelsen av sitt livssyn. Slik har det vært, og slik vil det være. Disse medlemmer har selvfølgelig alltid hatt full respekt i vårt parti.

360 Samtidig har vi alltid holdt det klart at politiske partier er ikke kristne menigheter, og kristne menigheter er ikke politiske partier. Forsøk som er gjort på å forkludre disse linjer oppfordrer ikke til etterfølgelse.

365 Trosspørsmål hører ikke politikkens verden til. Det norske Arbeiderparti har ikke villet og vil ikke som parti ta stilling til religiøse trosspørsmål. Vi ser sosialismen som et samfunnssyn, som et middel til å omforme samfunnet slik at det gir likhet og menneskeverdige kår for alle. Vi vil ikke sette kristendommen på vår valgplakat. Det enkelte menneskes tro er en personlig sak.

370 Kristelig Folkeparti søker å gjøre kristendommen til et middel i en verdslig, en politisk maktkamp i tjeneste for en borgerlig koalisjon. Arbeiderpartiet bør holde seg langt borte fra dette eksempel. Vi søker kampanjefellesskap med alle dem som vil forme ut likhetens og menneskeverdets samfunn, men vi blander oss ikke inn i menneskenes sjelsliv. Norge skal være et land der det råår åndsfridom og toleranse mellom medmennesker.

375 De dyptgående brytninger som preger verden i dag virker inn i alle forhold og på alle grupper. Likevel kommer det mest klart til uttrykk i en ungdom på letning etter seg selv, på letning etter et livssyn og på letning etter sin generasjons oppgaver og mål.

Vårt partis grunnholdning må være at vi er rede til å møte denne unge generasjon, rede til å lytte til dens kritikk, rede til å drøfte dens forslag.

385 I urolige tider er det ofte slik at det lettest synbare er uroen selv - vanskeligere er det ofte å se klart kildene til uroen eller de forandringer den bør føre til. Dette gjelder i stor utstrekning også de urolige selv.

390 Spesielt for Arbeiderpartiet er det viktig her ikke å tape av syne et par grunnleggende forhold.

Alle vet at et stadig økende antall unge søker langvarig utdanning. Det bestemmer deres livsvilkår og deres formingsmiljø i viktige ungdomsår. Vi er rede til åpen kontakt med denne ungdom.

395 Samtidig må nettopp vi ikke glemme at ennå er det et betydelig flertall av ungdom vi finner andre steder enn i de høyere læreanstaltene. Og dette flertall er fremdeles de sosialgrupper som vi har særlig plikt til å representere. Det er en svakhet at denne ungdommens stemme ikke er sterkere også i den aktuelle debatten.

Vi synes å være inne i et tidsskifte da søkelyset svekkes på områder som har stått i sentrum for den politiske oppmerksomheten gjennom siste mannsalder. Søkelyset føres over på andre områder som gjelder andre og etter manges syn mer vesentlige sider ved menneskenes tilværelse.

405 Hver ny generasjon har rett til å stille spørsmål ved alle vedtatte sannheter, normer og former. Samtidig er det klart at selve det at spørsmålene stilles ikke umiddelbart gir svaret på hvordan en bedre verden skal formes.

410 Vi som ble formet i andre tider gjør ikke noe krav på at nye slekter skal tre inn i våre former. Men vi akter å hevde våre demokratiske rettigheter, og søke å organisere samfunnet som et samvirke mellom alle de aldersgrupper som har rett til å leve, rett til å øve innflytelse.

415 Vår ungdomsfylking har av flere grunner en vanskelig periode bak seg. Vi håper den nå vil vinne styrke og bredde til å være den kontakt med de store ungdomsgrupper som så lenge var en nøkkel til Arbeiderpartiets styrke. Til det

420 trenges både en ideologisk avklaring på den demokratiske sosialismens grunn og en bred organisering av ungdommen.

Alle ledd i partiet vil være åpne for nødvendig kontakt med den nye ungdom i dette arbeid.

425

Vi er alle klar over at det uvante valgresultatet i 1965 var en sterk påkjenning på vårt parti. Det var maktpåliggende at partiet hurtigst mulig kom til besinnelse for å avverge de ettervirkninger en slik politisk påkjenning lett vil kunne få. Vi sto foran en dobbelt oppgave. Skifte av flertall i Stortinget og dermed av regjeringen kunne ikke fritta oss for det ansvar å sette all vår innflytelse inn for å følge opp det program som ble vedtatt av landsmøtet i 1965. Det har vært rettesnoren ikke minst for vårt arbeid i Stortinget.

435

Den andre oppgaven var av mer langsiktig art. Utviklingen i begynnelsen av 1960-årene som kulminerte med valgresultatet i 1965, ga oss all oppfordring til å tenke grundig over den situasjon som var oppstått og legge særlig vekt på arbeidet med de nye retningslinjene vi skulle utforme til neste store kraftprøve - til stortingsvalget i september 1969.

440

Jeg vil gjerne uttrykke min store beundring for den evne partifellene over hele landet har vist til å ta denne vanskelige perioden. For dere har det mange ganger ikke vært lett. Koalisjonsregjeringen har i store trekk valgt å løse sine indre og ytre problemer ved å legge seg på det grunnlag som var utformet i Langtidsprogrammet 1966-69. Dette var ferdig før regjeringsskiftet. Og det var i nøyte samsvar med vårt program for den samme periode. På vesentlige områder måtte koalisjonen føre den politikk de inntil valget i 1965 førte en voldsom kritikk mot. Samtidig kunne vi ikke flykte fra vårt eget fastlagte program.

445

Arbeidet med de nye programmene måtte kreve et meget omfattende forarbeid, som etter hvert hele partiet skulle delta i. Det måtte derfor ta tid og i hovedsaken sikte til det nye valgåret 1969.

450

Ikke å undres over at mange har vært utålmodige! Men nå kan den oppdemmede utålmodighet løses ut i en innsats for å vinne stortingsvalget.

455

I dag kan vi med trygghet si at Arbeiderpartiet greide å samle sine styrker etter støtet i 1965.

460 Arbeiderpartiet er konsolidert. Men det er ikke nok at vårt parti er konsolidert. Det gir bare utgangstillingen. Oppgaven er å samle nye krefter og igjen rykke fram til det ledende parti i landet. Den avgjørelsen skal falle om 120 dager. Om 120 dager blir det avgjort hvordan dette landet skal styres i fire lange år.

465 For de framtidige perspektiver legges det fram for dette landsmøte forslag til prinsipp-program: Prinsipper og perspektiver. Videre forslag til program for 1970-73: Politikk for en ny tid. Disse vil hver for seg bli undergitt særskilt behandling av landsmøtet.

470 Etter dette landsmøte vil det være et konsolidert og godt forberedt parti som skal gå inn i den politiske kamp. La oss likevel være klar over at det er en politisk og organisasjonsmessig kjempeoppgave som nå venter oss.

I denne sammenheng kan det være nyttig å vurdere den koalisjon vi nå står
475 overfor i norsk politikk: Samlingen av Høyre, Kristelig Folkeparti, Venstre og Senterpartiet.

En koalisjon av denne type har visse politiske virkninger som særlig enkelte av koalisjonspartiene åpenbart har vanskelig for å se i øynene. Derfor de sterke
480 indre brytninger i enkelte av dem.

For Høyre er en fast koalisjon ikke noe stort problem. En koalisjon til høyre som demmer opp mot dette århundres sosiale bevegelser, er en kjær gammel konservativ drøm. Høyre lever i dag i dragningen mellom på den ene siden en
485 undrende glede over at hele tre partier vil være med i dette prinsipielt konservative foretakende - og på den andre siden den pris at Høyre må godta partneres betingelser i mange enkeltsaker.

Antakelig er problemene heller ikke så store for Senterpartiet. Bortsett fra det
490 lille avvik da Hundseids bondeparti faktisk dekket opp dannelsen av Nygaardsvolds regjering i 1935, har dette parti politisk naturlig hørt hjemme i en samling til høyre. Avviket i 1935 hadde sin årsak i de nesten katastrofale økonomiske forhold i bygdene, og ikke noen dypere endring i de politiske frontlinjer. Gammelkonservatismen henger fastere ved det politiske
495 Senterpartiet enn det som overlever i bøndernes faglige organisasjoner og i det alminnelige bygdemiljø. Dessuten er - i hvert fall deler av - Senterpartiet rede til

å spille høyt i koalisjonen for å få sin vilje.

500 Det er de to andre partiene som har problemene. Kristelig Folkeparti søkte å presentere seg som hva det kalte et livssynsparti og et parti av en særegen type. Det skulle være mer kristelig enn alle andre og det satset på utvalgte hjertesaker. Mange av de små egne flagg Nils Lavik hadde etterlatt seg er etter koalisjonen lagt bort i loftsboden. Kristelig Folkeparti har søkt tilslutning av velgere i kretser
505 som er lite opptatt av en høyredemning mot samtidens sosiale bevegelser. Det kan selvfølgelig ikke gis noen «kristelig» begrunnelse for deltakelse i en slik høyrekoalisjon, like lite som det kan gis noen kristelig begrunnelse for at partiet stemmer for skattereduksjoner spesielt for de høye inntekter, eller at det stemmer ned forslag om økt innsats for utviklingshjelpen. Heller ikke er det lett
510 å få øye på «livssynet» når Kristelig Folkeparti nå om dagen rundt i valgkretsene byr seg til de mest forskjelligartede løse forbindelser for å sikre at de borgerlige partier fortsatt skal få flere stortingsrepresentanter enn de har stemmer til! Denne noe særegne situasjon gjør at Kristelig Folkeparti - som på andre premisser Senterpartiet - i særlige situasjoner kan sette koalisjonspartiene stolen
515 for døra.

Virkningene for Venstre ble på mange måter demonstrert på landsmøtet i Sandefjord. Det er bemerkelsesverdig at endog skipsreder og formann i Venstre m. m. m. Johan Ludwig Mowinckel selv under svære påkjenninger for partiet og
520 under langt mer tilspissede forhold enn nå, sto urokkelig fast på Venstres gamle tese om ikke å gå inn i noen koalisjon til høyre. På flere måter er Bent Røiseland mer radikal enn Mowinckel - det ligger vel delvis i tidsutviklingen. Men det ble Røislands skjebne å føre Venstre inn i en varig høyrekoalisjon. Og Venstre kan ikke stille noen betingelser. Det vil si, de kan stille betingelser i lokale partimøter
525 på Geilo eller på Dombås. Men ikke i Stortinget og ikke i Regjeringen. Partiet har satset sin framtid på koalisjonen og der sitter det.

Det ble visstnok gjort mange vedtak i Sandefjord. Men to vedtak er realpolitisk viktige. Det ene er vedtaket om å fortsette i den borgerlige koalisjonen etter
530 valget. Det andre er vedtaket som forkastet et forslag som stilte Venstre fritt til å vurdere alle muligheter. Partiet har således både ved positivt og negativt vedtak forsverget seg til en varig koalisjon til høyre. Venstre har tatt skrittet ut til en varig politisk spaltning av vårt folk, og de har plassert seg til høyre i denne spaltning. Det er vedtaket fra Sandefjord.

Hva slags regjering vil så landet få om koalisjonen får mandat til å forme den?

540 Fra sin politiske vestlendighet utstedte Høyres formann, Sjur Lindebrekke, for
noen tid siden et høytidelig utsagn om at hvis koalisjonen igjen fikk flertall,
måtte dens partier ta opp frie forhandlinger om regjeringens sammensetning.
Pressekommentarer gjorde det klart hva det brakte tankene hen på.

545 Lindebrekkes budskap virket umiddelbart sympatisk på Venstres formann,
Gunnar Garbo, som fulgte opp med liknende uttalelser.

Oppholdet bak de syv fjelle hadde imidlertid for de to partiformenn under
håpefullhetens demring tilsløret visse hovedtrekk ved koalisjonens struktur. I et
lykkelig øyeblikk trodde de at det var Høyre og Venstre som kunne stille vilkår
550 for sin deltakelse i en ny koalisjonsregjering.

Så vel Senterpartiet som Kristelig Folkeparti brakte dem umiddelbart ut av
villfarelsen. Senterpartiets leder fastslo at statsministeren i en fortsatt
koalisjonsregjering heter Per Borten, og Kristelig Folkepartis formann, Korvald,
555 slo fast at en fortsatt regjerings kulturminister heter Kjell Bondevik.

Det er hva vi foreløpig vet om koalisjonens regjeringsplaner. Bortsett da fra at
stortingsrepresentant Endresen har holdt pressekonferanse og nominert
fylkesmann Hellesen som statsminister.

560

Noe felles regjeringsprogram vil de fire koalisjonspartier, så vidt jeg kan skjønne,
ikke legge fram.

565 Situasjonen legger et stort ansvar på dette landsmøte. Vi skal ha det ganske klart
at de programmer vi vedtar, tar vi sikte på skal bli regjeringsprogram for neste
stortingsperiode.

Vår oppgave ved valget er å søke folkets tilslutning til en maktforskyvning og en
slutt på høyrekoalisjonen.

570

Flertallet og regjeringen gir det beste vilkår for å lede samfunnets omforming
etter vårt program. Derfor må vi sette alt inn på å vinne ledelsen igjen.

Under alle omstendigheter er det vår oppgave å sette alt inn for å vinne den

sterkest mulige posisjon for å øve innflytelse i samsvar med vårt program. Hvilke skritt det kan bli aktuelt å ta for å sikre partiet den sterkest mulige innflytelse, må til enhver tid avgjøres av partiets kompetente organer, etter at stortingsvalget er avgjort.

580

Brytninger i samfunnet skaper brytninger også i vårt parti. Arbeidsgrunnlaget forandrer seg, og sosialgruppene endrer karakter.

585

Arbeiderpartiet har aldri vært noe snevert eller sekterisk parti, verken i sosial eller politisk henseende.

Nå er det særlig viktig å forme partiet som en allianse mellom tidligere og nyere yrkesgrupper.

590

Vi skal være ivrige etter å knytte kontakt med de nye, sterkt voksende grupper i det moderne samfunn. De kan nok delvis ha en annen livsform, tenkemåte og uttrykksform enn de store sosialgruppene med dypere historiske røtter.

595

Vi må likevel ikke bli så ivrige etter det nødvendige nye at vi mister kontakten med dem som trofast har samlet seg om Arbeiderpartiet fra tidligere tider. Ennå har det store flertall av voksne mennesker dårlig utdanning etter dagens mål. Ennå er store yrkesgrupper opptatt med arbeid på verksted og i fabrikk, i skogen og på jorda, i skip og båt.

600

Vi skal vinne de nye, men samtidig må det alltid være slik at de store grupper jeg nevnte, føler seg hjemme i Arbeiderpartiet og at de kan utfolde sine evner og øve sin innflytelse gjennom vårt parti.

605

Et stort parti har vel sine problemer, men små partier synes å ha dem mye større!

Også de siste års erfaringer har styrket oss i den overbevisning at det er nødvendig å samle et stort og bredt parti basert på den demokratiske sosialismen, og som kan tre fram i samfunnet som et alternativ til de i dag forente borgerlige krefter.

610

Vi hilser med spesiell oppmerksomhet den nye kulturarbeidernes forening, mennesker som kommer til oss fordi de vil være med å forandre samfunnet.

615

Grupper og enkeltmennesker kan av og til havne i politiske blindgater som setter dem utenfor forandringenes store strøm. Vi skal alltid søke å samle igjen alle som vil gjøre en innsats for den demokratiske sosialismen.

620 120 dager til valget!

Dette landsmøtet har et sentralt ansvar for at Arbeiderpartiet i samsvar med sine beste tradisjoner gjør sin plikt i disse 120 dager.

625

Kilde

DNA - Landsmøteprotokoll 1969

630

URI

<https://www.virksommeord.no/tale/den-politiske-situasjon-foran-stortingsvalget>

635

640

645

650